

Моніторинг геоекономічних змін та індикаторів економічної безпеки

Розвиток світової економіки у I кв. 2008 р. уповільнився внаслідок скорочення темпів економічного зростання у розвинутих країнах, незважаючи на стабільне економічне зростання у країнах, що розвиваються.

Значно вплинула на розвиток світової економіки у I кв. 2008 р. криза на світовому фондовому ринку, що спровокувала падіння основних фондових індексів на 12-15%.

У I кв. 2008 р. продовжувалася тенденція до зростання світових цін на продовольство, які порівняно з I кв. 2007 р., зросли на 53%. Основними чинниками росту цін на продукти харчування стали: природні умови, зростання світових цін на енергетичні ресурси, розвиток біопаливної галузі, зміна структури споживання (зростання доходів у країнах, що розвиваються), нестабільність світових фінансових ринків, обмеження експорту країнами-виробниками продовольства, зміна валютних курсів тощо.

США

У I кв. 2008 р. збереглася тенденція до уповільнення економічного зростання: темп приросту ВВП порівняно з I кв. 2007 р. становив 0,9%. На економіку негативно впливали: ріст інфляції (до 3,5%), зменшення промислового виробництва (на 0,4%) та інвестицій в основний капітал (на 0,2%), скорочення обсягів будівництва (у січні – на 33,1%, у лютому – на 36,5%). Від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі склало 174,9 млрд. дол. США, рівень безробіття – 4,9%. Позитивним чинником для економіки стало зростання витрат федерального уряду (на 4,4%) та споживчих витрат (на 1%).

Японія

Темп приросту ВВП у I кв. 2008 р. порівняно з I кв. 2007 р. склав 3,3%. Обсяги інвестицій у житлове будівництво зросли на 4,6%, роздрібної торгівлі – на 1,1%. Обсяг промислового виробництва зменшився на 0,7%. Високий рівень інфляції (1,2%) зумовив незначне зростання споживчих витрат (0,3%). Позитивне сальдо зовнішньої торгівлі зменшилося до 19,2 млрд. дол. США

(експорт збільшився на 18,5%, імпорт – на 22,8%). Рівень безробіття зріс до 3,8%.

Євросоюз

Європейська економіка розвивалася більш високими темпами, ніж очікувалося, переважно завдяки економічному пожвавленню у Німеччині і Франції. Приріст ВВП країн ЄС у I кв. 2008 р. порівняно з I кв. 2007 р. становив 2,5%, країн євросони – 2,2%. В країнах євросони споживчі витрати зросли на 1,2%, інвестиції в основний капітал – на 3,6%, експорт – на 5,4%. Незмінним упродовж I кв. 2008 р залишався рівень безробіття (7,1%). Водночас інфляція становила 3,3% (при нормативі ЄЦБ – 2%), державні витрати зменшилися на 1,4%. Від’ємне сальдо торгового балансу ЄС-27 становило 67,0 млрд. євро.

Російська Федерація

Зростання ВВП у I кв. 2008 р. порівняно з I кв. 2007 р. становило 8%. Інвестиції в основний капітал зросли на 20,2%, роздрібна торгівля – на 16,7%, реальні доходи населення – на 10%, обсяг промисловості – на 6,2%, будівництва – на 28,9%. Рівень безробіття зменшився до 6,3%. Позитивне сальдо зросло до 49,9 млрд. дол. США (експорт зріс на 52,8%, імпорт – на 39,8%). Міжнародні резерви на 01.04.2008 р. досягли 507 млрд. дол. США, зовнішній борг зменшився до 44 млрд. дол. США. Інфляція становила 12,9%.

Країни СНД

Темп приросту ВВП у I кв. 2008 р. проти I кв. 2007 р. становив 8%. Найбільшим він був в Азербайджані (13,8%), Білорусії (10,5%); найменшим – у Таджикистані (3,2%), Молдові (3,0%). Найбільший приріст у промисловості був у Білорусії (13,6%), Азербайджані (12,9%), Україні (7,8%). Зменшився випуск промислової продукції у Таджикистані (на 10,1%). У середньому по СНД інфляція становила 15%. Найбільша середньорічна інфляція зафіксована у Таджикистані – 26,2%, Україні – 22,5%, Киргизстані – 22,4%, найменша – у Вірменії – 7,9%. Інвестиції в основний капітал збільшилися у Таджикистані на 29,7%, Вірменії – на 22,5%; зменшилися – у Киргизстані –

на 1,9%.

Китай

ВВП у I кв. 2008 р. проти I кв. 2007 р. зріс на 10,6%. Інвестиції в основний капітал збільшилися на 25,9%. Позитивне сальдо торгового балансу становило 41,4 млрд. дол. США (експорт збільшився – на 21,4%, імпорт – на 28,6%). Інфляція у I кв. 2008 р. становила 8%. Курс юаня по відношенню до долара США зріс на 4,5%.

Світові тенденції в інноваційній сфері

За даними Всесвітнього економічного форуму Україна у 2007 р. зайняла 70 місце серед 127 країн по проникненню інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), піднявшись у рейтингу на п'ять позицій. Вона стала однією з 15 країн, які мають найвищий приріст показника мережевої готовності (ПМГ). Лідерами рейтингу стали: Данія, Швеція, Швейцарія, США, Сінгапур, Фінляндія, Нідерланди, Ісландія, Корея, Норвегія. Німеччина посіла 16 місце, Японія – 19, Франція – 21, Індія – 50, Китай – 57, Росія – 72.

У I кв. 2008 р. між "АНТК ім. Антонова" та Китайською авіабудівною корпорацією здійснювалося співробітництво за програмою створення нового реактивного регіонального літака ARJ-21. Китайською стороною розглядаються декілька напрямів співпраці: сумісне проектування літака; придбання акцій АНТК; створення СП під проект у Китаї та Україні. Україною та РФ досягнуто домовленості щодо створення координаційної ради по програмі серійного виробництва і реалізації літаків Ан-148 та агрегатів і комплектуючих до них, а також робочої групи для врегулювання питання щодо розподілу прав інтелектуальної власності стосовно літака Ан-124.

У 2008 р. Європейське патентне відомство (ЄПВ) перейшло на новий формат співробітництва з Україною: як з потенційним членом ЄПВ, що може стати першим кроком на шляху її інтеграції до ЄС. В Україні у I кв. 2008 р., порівняно з I кв. 2007 р. зросла патентна активність: кількість заявок на

отримання охоронних документів на об'єкти промислової власності (винаходи, корисні моделі та промислові зразки) збільшилась на 14,9%, кількість отриманих охоронних документів – на 10,7%, патентних заявок на винаходи за процедурою Договору про патентну кооперацію (РСТ) - на 9%, кількість отриманих патентів РСТ – на 24%. Непродуктивною є участь України на міжнародному ринку інтелектуальної власності: від'ємне сальдо у зовнішній торгівлі роялті та ліцензійними послугами у I кв. 2008 р. становило 53,1 млн. дол. США. В структурі експорту послуг України їхня частка становила лише 0,4%.

Світові тенденції в енергетичній сфері

Інвестиції у відновлювальну енергетику становлять 25% світових інвестицій в енергетичний сектор. Найбільшою є частка нетрадиційної енергетики в країнах ЄС (Норвегії – 55%, Швеції – 45%, Австрії – 22%). В Україні цей показник становить лише 0,7%. Водночас споживання умовного палива у 2,5 рази перевищує середньоєвропейський показник і становить близько 210 млн. т. на рік. За експертними оцінками, до 30% цієї потреби можна виробляти з відновлювальної сировини.

Країни ЄС розробили довгострокову стратегію розвитку біопаливної галузі. Згідно з Директивою про сприяння використанню біопалива та інших відновлювальних видів палива для транспорту передбачається, що до 2030 р. частка біопалива в обсязі енергоресурсів становитиме 25%. Це передбачає виділення 4-13% сільськогосподарських угідь ЄС, що сприятиме розвитку сільськогосподарського сектору, проте може призвести до зменшення обсягів виробництва продовольчої продукції.

В Україні частка відновлювальних джерел енергії становить близько 0,5% спожитих енергоресурсів. Енергетичний потенціал біомаси з деревини та її відходів оцінюється у 1,5 млн. т у. п., біомаси з продукції АПК – понад 7,5 млн. т. у. п. За оцінками експертів, існуючий енергетичний потенціал біомаси може забезпечити до 10% загального споживання енергії в країні. Поки що врожайність технічних культур для виробництва біопалива в

Україні у 1,5-2 рази нижча, ніж в країнах Європи. Для еквівалентної заміни 1,9 млн. т. дизельного пального, що споживається у аграрному секторі щорічно, необхідно виробити майже 2,2 млн. т. біодизелю. Для цього необхідно засівати 25-42 % орних земель.

Згідно “Програми розвитку виробництва дизельного біопального” в Україні до 2010 р. передбачається будівництво 23 біодизельних заводів.

В наступному десятиріччі Німеччина планує інвестувати у водневу енергетику близько 70-80 млрд. євро з метою переоснащення двигунів, заправок, трубопроводів для водню, створення відповідної промислової інфраструктури, проведення наукових досліджень тощо. Схожі наміри спостерігаються у США. Активно проводить наукові дослідження в цій галузі РФ.

Тенденції розвитку фондового ринку

США. За I кв. 2008 р. значення індексів DJ Industrial, S&P 500 та NASDAQ знизилися відповідно на 5,9%, 8,6% та 12,7%. Падіння фондових індексів зумовлене кризою на ринку нерухомості США, погіршенням умов кредитування приватного сектору і суттєвими збитками банків.

ЄС. Індокси фондових ринків Німеччини (DAX - 30), Франції (CAC - 40) та Великобританії (FTSE - 100) за I кв. 2008 р. зменшилися відповідно на 17,8%, 15,2% та 11,1%. Їхня негативна динаміка зумовлена уповільненням темпів зростання економіки країн ЄС, зменшенням споживчої активності.

Східна Азія. У I кв. 2008 р. відбулося зниження індексу Nikkei-225 (Японія) на 18,2%, індексу Hang Seng (Гонконг) – на 17,1%. Розпродаж акцій у регіоні став реакцією на зростаючу ймовірність уповільнення темпів зростання економіки США і зменшення прибутковості корпорацій Східної Азії.

Російська Федерація. Упродовж I кв. 2008 р. індекс російського фондового ринку (РТС) зменшився на 12,9% на тлі погіршення кон'юнктури світових фондових ринків.

Україна. Протягом I кв. 2008 р. індекс акцій ПФТС знизився на 14,2%.

Його негативний тренд формувався під впливом загальносвітових тенденцій на фінансових ринках, у результаті чого інвестори-нерезиденти виводили свої кошти з українських фінансових інструментів. На динаміку індексу також негативно вплинула новина про повернення у державну власність пакету акцій Запорізького виробничого алюмінієвого комбінату (через невиконання покупцями зобов'язань щодо рефінансування довгострокових зобов'язань комбінату з погашення кредиту).

Ринки основних світових валют

Протягом I кв. 2008 р. спостерігалось падіння курсу долара США до євро. Якщо на початку дня 1 січня курс євро/долар був на рівні 1,4589, наприкінці дня 28 березня – 1,5793. Найвище значення курсу за цей період зафіксовано 17 березня – 1,5901, найнижче – 22 січня – 1,4363. Зростання курсу євро/дол. відбулося внаслідок зниження процентної ставки ФРС США (на кінець березня 2008 р. її значення було на рівні 2,25%) і стабільного значення процентної ставки ЄЦБ (на рівні 4%).

Спостерігалось падіння курсу долара США проти японської єни. Якщо на початку дня 1 січня курс долар/єна був на рівні 111,61, наприкінці дня 28 березня – 99,23. Найбільше значення курсу було 1 січня – 112,08, найменше – 17 березня – 95,76. Падіння курсу долар/єна відбувалося на фоні недовіри інвесторів до американської валюти через наслідки кризи у секторі іпотечного кредитування у США. Намагаючись уникнути ризиків, вони переводили свої кошти у більш стабільну валюту – єну.

Курс гривні до долара США протягом I кв. 2008 р. був незмінним – 5,05. По відношенню до євро гривня подешевшала на 7,3%. Якщо на 8 січня 2007 р. курс євро/гривня становив 743,7135, на 31 березня – 797,6980. На зростання курсу євро/гривня вплинула тенденція щодо зниження на світових ринках курсу долара США відносно євро.

Моніторинг індикаторів економічного розвитку і економічної безпеки України

Розвиток економіки України. Приріст ВВП у I кв. 2008 р. проти I кв. 2007 р. становив 6% (табл. 1). Найбільшим приріст ВДВ був у торгівлі

(14,7%), переробній промисловості (9%), транспорті та зв'язку (8,7%). Водночас відбулося зменшення ВДВ у будівництві та охороні здоров'я (на 1%), в освіті (на 0,9%). Темп приросту промисловості у I кв. 2008 р. становив 7,8%. Найбільший приріст був досягнутий у машинобудуванні (33,3%), деревообробці (21,5%), виробництві неметалевої мінеральної продукції (21,8%); значно зменшилося виробництво коксу, продуктів нафтопереробки (20,3%). Вийшло на позитивні темпи приросту виробництво шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів (27,6%), виробництво та розподілення електроенергії, газу та води (6,7%), добування паливно-енергетичних корисних копалин (0,7%). У січні-лютому 2008 р. підвищилися прибутки підприємств: порівняно з січнем-лютим 2007 р. вони зросли на 34,6%. Частка збиткових підприємств зменшилася з 34,9% до 34,5%.

Таблиця 1

Макроекономічні показники України

Показники	I кв. 2008 р.	I кв. 2007 р.
Темп зростання ВВП (до I кв. 2007 р. в порівнянних цінах, %)	106,0	108,9
Темп зростання у промисловості (до I кв. 2007 р. в порівнянних цінах, %)	107,8	112,9
Індекс споживчих цін (до відповідного періоду попереднього року, %)	122,5	110,2
Темп зростання у сільському господарстві (до I кв. 2007 р. в порівнянних цінах, %)	100,2	105,0
Темп зростання інвестицій в основний капітал (до I кв. 2007 р. в порівнянних цінах, %)	110,4	132,2
Темп зростання роздрібно́ї торгівлі (до I кв. попереднього року в порівнянних цінах, %)	127,2	126,6
Процентні ставки банків за кредитами (середньозважені річні, %)	14,0	13,7
Питома вага збиткових підприємств у загальній кількості підприємств (%)*	34,5	34,9
Наявні середньомісячні доходи на одну особу, грн.	922,8	626,3
Індекс реальних наявних доходів населення, %	119,8	111,0
Індекс реальної середньомісячної зарплати (до I кв. 2007 р., %)	113,3	112,3
Рівень безробіття (на кінець періоду, %)**	2,3	2,8
Довідково: номінальний ВВП (млн. грн.)	189768	137648

* дані за січень-лютий

** кількість офіційно зареєстрованих безробітних до населення працездатного віку

У I кв. 2008 р. порівняно з I кв. 2007 р. поглибилися тенденція до зростання інфляції. На споживчому ринку відбувся значний ріст цін на паливо і мастила (на 41,2%), продукти харчування (на 35,7%), на послуги ресторанів та готелів (на 21,5%), дошкільної та початкової освіти (на 21%), лікарень (на 19,4%), транспортні послуги (на 19,5%). Як наслідок, це призвело до росту інфляції – 22,5% у I кв. 2008 р. проти 10,2% у I кв. 2007 р. та погіршення інвестиційної діяльності. Інвестиції в основний капітал за I кв.

2008 р. збільшилися на 10,4% (за I кв. 2007 р. – на 32,2%). Роздрібний товарооборот у I кв. 2008 р. проти I кв. 2007 р. зріс на 0,6 п. п.

У I кв. 2008 р. проти I кв. 2007 р. зовнішньоторговельний оборот збільшився на 38%, експорт – на 30,2%, імпорт – на 44,9%, від’ємне сальдо становило 3854,8 млн. дол. США (у I кв. 2007 р. – 1388,6 млн. дол. США); у торгівлі товарами – 5015 млн. дол. США (I кв. 2007 р. – 2231,7 млн. дол. США). Позитивним було сальдо у торгівлі послугами, порівняно з I кв. 2007 р. воно зросло на 317,1 млн. дол. США. Темпи зростання експорту послуг становили 140,6%, імпорту – 143,2%.

За I кв. 2008 р. приплив ПІІ в Україну становив 3364,8 млн. дол. США, що майже у 4 рази більше, ніж за відповідний період попереднього року. Накопичений обсяг ПІІ на 01.04.2008 р. становив 32895,7 млн. дол. США (710 дол. США на 1 особу). Найбільше зріс капітал нерезидентів з країн ЄС: Кіпру (750,1 млн. дол. США), Німеччини (741,4 млн. дол. США), Австрії (285,4 млн. дол. США), Нідерландів (249,3 млн. дол. США), Швеції (216,1 млн. дол. США), Сполученого Королівства (151,4 млн. дол. США). Суттєво збільшилися інвестиційні потоки з РФ (383,8 млн. дол. США).

Найбільші обсяги ПІІ надійшли у фінансову сферу (1256,6 млн. дол. США), операції з нерухомим майном, оренду, інжиніринг та надання послуг підприємцям (257,0 млн. дол. США), будівництво (244,3 млн. дол. США), виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів (137,0 млн. дол. США), оптову торгівлю і посередництво в оптовій торгівлі (133,4 млн. дол. США), хімічну та нафтохімічну промисловість (75,1 млн. дол. США). У машинобудування приплив ПІІ становив лише 45,6 млн. дол. США.

Найбільші обсяги ПІІ припали на м. Київ (1610,9 млн. дол. США), Харківську (202,4 млн. дол. США), Дніпропетровську (115,5 млн. дол. США), Львівську (112,0 млн. дол. США) області. Водночас, мізерні обсяги ПІІ спрямовані до Чернігівської, Тернопільської, Кіровоградської, Черкаської, Хмельницької, Вінницької, Херсонської, Сумської, Чернівецької областей, які в сукупності становили 35,7 млн. дол. США (1,06% до загального притоку

ПШ в Україну за I кв. 2008 р.).

Україна за I кв. 2008 р. інвестувала в економіку інших країн лише 12,7 млн. дол. США, 60,6% яких направлені в металургійну галузь РФ.

Продовжувалося міжнародне співробітництво України в інвестиційній та виробничій сферах. Між Україною та Міжнародним банком реконструкції та розвитку укладено угоду, якою передбачається надання Україні позики на фінансування дефіциту Державного бюджету в сумі 300 млн. дол. США та підтримку стратегічних реформ уряду в рамках системного проекту “Позика на політику розвитку”. За двосторонньою угодою між Україною та Бразилією на території Бразилії буде здійснено будівництво стартового майданчика для запуску українських ракетноносіїв “Циклон-4”. Україна забезпечуватиме розробку проекту та виробництво ракетноносіїв, Бразилія – виконання будівельних робіт, підготовку обладнання для здійснення запусків та їх обслуговування. Фінансування проекту здійснюватиметься в рівних частинах.

Економічна безпека України. У I кв. 2008 р. порівняно з I кв. 2007 р. переважна більшість показників, фінансової, інвестиційної, зовнішньоторговельної і соціально-демографічної безпеки не відповідали граничним значенням (табл. 2).

Таблиця 2

Показники економічної безпеки України

№	Показники	Граничне значення	Фактичне значення	
			I кв.2007р.	I кв.2008р.
1	Квартальний приток ПШ на одну особу, дол. США	≥ 125	18,2	72,7
2	Частка кредитів в обробну промисловість у загальній сумі кредитів в економіку, %	≥ 20	18,1	15,4
3	Частка патентних заявок за процедурою РСТ до загальної кількості заявок, поданих за національною процедурою, %	≥ 35	15,4	14,6
4	Роялті та ліцензійні платежі-надходження на 1 особу, дол. США	$\geq 2,8$	0,1	0,2
5	Інфляція (до I кварталу 2007 р.), %	≤ 5	10,2	22,5
6	Рентабельність власного капіталу банківської системи (ROE), %*	≥ 20	12,5	12,1

7 .1	Адекватність регулятивного капіталу, %*	≥ 10	13,9	13,3
8 .1	Вартість банківських кредитів, % річних	≤ 10	13,7	14,0
9 .	Імпорт нафти та нафтопродуктів сирих з однієї країни, %	≤ 30	100	86,8
1 0 .1	Рівень монополізації у нафтопереробці, %	≤ 30	78,3	56,8
1 1 .1	Обсяг фінансування оборони, % до ВВП	≥ 3	0,94	0,89
1 2 .1	Коефіцієнт покриття експортом імпорту	≥ 1	0,90	0,81
1 3 .2	Коефіцієнт покриття експортом імпорту у торгівлі товарами	≥ 1	0,83	0,73
1 4 .2	Частка експорту наукоємної продукції у товарному експорті, %	≥ 18	0,89	0,74
1 5 .2	Номінальна заробітна плата, дол. США	≥ 800	229,9	320,6
1 6 .2	Коефіцієнт депопуляції	≤ 1	1,80	1,77
1 7 .2	Коефіцієнт природного приросту населення, %%	0	-7,8	-7,8
	<i>Довідково: ВВП, млн. грн.</i>		137648	189768
	Середній курс грн./дол. США		5,05	5,05

* дані за січень-лютий

Загрози інвестиційній безпеці: незадовільний захист прав власників і інвесторів; високий рівень тіньової економіки і стагнація у проведенні реформ, спрямованих на поліпшення корпоративного управління та захист прав власності; політична напруга навколо ФДМУ; відсутність чіткої моделі приватизації стратегічних підприємств та недосконалість державного управління приватизацією; високі інвестиційні ризики за оцінкою міжнародних рейтингових агентств; регіональні та галузеві диспропорції у надходженні ПШ.

Загрози фінансовій безпеці: непрогнозоване зростання інфляції; підвищення валютних ризиків; погіршення фінансових результатів підприємств; зростання зовнішнього боргу; зменшення доходної частини держбюджету.

Загрози у сфері інтелектуальної власності: низька патентна активність

щодо винаходів; низька патентна кооперація та слабкі позиції України на міжнародних ринках ОПВ; непродуктивна реалізація вітчизняних ОПВ на зовнішніх ринках; невчасні спроби реформування системи інтелектуальної власності з огляду на вступ України до СОТ (призведе до призупинення процесів видачі охоронних документів на ОПВ).

Загрози зовнішньоторговельній безпеці: стрімке зростання світових цін на енергоносії; погіршення від'ємного сальдо зовнішньої торгівлі; втрата ринків збуту металургійної продукції внаслідок активної експансії Китаю; недостатня державна підтримка експортерів високотехнологічної продукції; погіршення конкурентоспроможності вітчизняної продукції в умовах членства в СОТ; невідповідність українських стандартів і процедур сертифікації продукції світовим стандартам і процедурам.

Загрози соціальній та демографічній безпеці: погіршення рівня життя населення та його освітнього рівня внаслідок росту інфляції; ймовірність поглиблення еміграційних процесів; зменшення можливості отримувати якісну медичну допомогу; регіональний дисбаланс трудових ресурсів; незабезпеченість зростання внутрішнього попиту належною пропозицією.

***Національний інститут проблем міжнародної безпеки,
червень 2008 р.***